

ULUG‘BEK HAMDAM SHE‘RIYATIDA LIRIK KECHINMA

Manzura SABUROVA

**Nukus davlat pedagogika instituti
o‘zbek tili va adabiyoti mutaxassisligi
1-kurs magistranti**

Annotatsiya. Maqolada Ulug‘bek Hamdam she‘riyatida lirik kechinma va badiiy ifoda masalasi tadqiq qilinadi. Shuningdek, shoir ijodida voqelik va inson ruhiy olamiga munosabatdagi badiiy talqin o‘ziga xosligi hamda tasvir mahorati ilmiy-nazariy tahlil qilinadi.

Tayanch so‘zlar: lirik kechinma, badiiy ifoda, hayotiy haqiqat, badiiy mahorat, obraz.

She‘riyat ijodkor qalb kechinmalari mahsuli ekan, unda inson ruhiyatining rangin qirralari badiiy talqin etiladi. Shuningdek, unda shoir xususiy tafsilotlarni umumiylik yoki umumiylik mohiyatiga ega voqelik va jarayonlarga xususiy dard sifatida munosabat bildiradi. Zero, “Adabiyot va san‘at hamisha insonni o‘zining fe‘l-faoliyati, hayotiy a‘molini tahlil qilish, shuningdek, tabiat va jamiyat bilan murosada yashash kabi masalalar yuzasidan mulohaza yuritishga undaydi. Zero, har bir inson alohida bir olam. Shu ma‘noda olam sir-sinoatlari cheksiz bo‘lgani kabi odamning ham o‘ziga xos ichki dunyosini mukammal o‘rganish imkonsiz narsa. Har bir tarixiy-ijtimoiy davrda dunyoqarashlar o‘zgarganidek, insonga bo‘lgan qarash va uning talqin xususiyatlari ham o‘zgaradi. Insonning ijtimoiy voqelikka munosabati ham zamonlar o‘tishi bilan yangilanadi” [Matyakupov S., 2:28].

Adabiyotshunoslik va badiiy ijod borasida sermahsul ijodkor – Ulug‘bek Hamdam ijodi bu borada alohida e‘tirofga loyiq. Ma‘lumki, U.Hamdamning nasriy asarlari keng jamoatchilik nazariga tushdi va bir qator ilmiy tadqiqotlarga obyekt bo‘ldi. Lekin ijodkorning she‘rlari alohida tadqiqot sifatida o‘rganilmagan. Zero, U.Hamdam nafaqat yetuk adabiyotshunos olim, mohir nosir, balki dardchil shoirdir. Uning she‘rlarida inson va jamiyat munosabatlari turli xil mavzu va ruhiy holatlarda mahorat bilan badiiy talqin etiladi.

Shoirning “Eski dunyo va yangi men” to‘plamidagi she‘rlar “An‘naga ergashib”, “Xalq ohanglari yo‘lida”, “Modernistik izlanishlar” deb nomlangan fasllarga bo‘lingan. Shuningdek, to‘plamdan “Yangi inson” dostoni va Jaloliddin Rumiy, Masset, Yevgeniy Yevtushenko ijodidan tarjimalar joy olgan.

To‘plamdagi “Lahza” she’rida shoir inson hayotidagi muayyan lahzaning ahamiyati va uning mohiyatini shunday tasvirlaydi:

Shu lahza,
bir lahza
so‘ng lahza...
Hammasini hal etib ketgay.
O‘tmish, Bugun, Kelajak uning
Quchog‘ida murodga yetgay.
Nechun dema, ey g‘ofil banda,
Lahza – sening izmingda ot bir.
Jilovini burasang qayga –
O‘sha yerda bo‘lursan hozir! [Ulug‘bek Hamdam. 3:70].

Ko‘rinadiki, shoir ifolamoqchi bo‘lgan badiiy g‘oyani aks ettirishda o‘ziga xos shaklga murojaat qiladi va bu orqali mazmun quyuqligiga erishadi. Adabiyotshunos olim B.Sarimsoqov ta’kidlaganidek, “Borliqdagi barcha voqea-hodisalar, narsa va tushunchalar mazmun va shakl birligida mavjuddirlar. Binobarin, muayyan fikr, g‘oya, voqea, faqat shakl orqaligina reallashadi va yashaydi. Chunki, mazmunsiz shakl bo‘lmaganidek, shaklsiz mazmunning o‘zi ham yo‘q...” [Sarimsoqov B., 1:92]. She’rda ifodalangan mazmun-mohiyatdan anglashiladiki, inson umrida o‘tgan har bir lahza bebaho ne‘matdir.

Bas!
Lahza
bir lahza,
shu lahza
Hammasini hal etib ketgay...
Shu lahzaning qo‘ynida inson
Yo murodga yetgay yo bitgay... [Ulug‘bek Hamdam. 3:70].

Ahamiyat bersak, U.Hamdamning mazkur she’rida mahzun o‘ychanlik, mulohazakorlik ancha teran. Unda inson psixologiyasini jamiyat, tabiat voqea-hodisalari bilan hamohanglikda badiiy-falsafiy tadqiq etish seziladi. She’rda ta’kidlangan lahzaning mohiyati “O‘tmish, Bugun, Kelajak”ka ta’siri o‘ziga xos tarzda yorqin aks ettirilgan bo‘lib, kitobxon she’rdagi badiiy ifodadan o‘ziga tegishli xulosalar chiqaradi.

To‘plamdagi “Hayot sahnasida” she’ri ham mazmuniy jihatdan yuqoridagi she’rga hamohanglik kasb etadi. Unda ham inson umri va uning mohiyati haqidagi falsafiy mushohadalar badiiy talqin etiladi.

Uyimdan chiqaman har kuni, har tong,

Boshimda mingta o‘y, dilda ming istak.

Ammo bilmak qayda: qay biri qay on

Meni baxtli etar yo aylar halak?.. [Ulug‘bek Hamdam. 3:73].

Ta’kidlash lozimki, hayotiy voqelikda turli xil yovuzliklar aniq bo‘y ko‘rsatib turadi, ularni haqqoniy tasvirlash uchun dunyoning fojeiy ruhini anglash lozim. Shoirning o‘zi ta’kidlaganidek, “Inson mohiyati turli davrlar she’riyatida turlicha jilo beradi. Chunki har bir davr alohida spesifikaga ega ijtimoiy-psixologik muhit sifatida insonga – shoirga o‘z ta’sirini o‘tkazadi va bu ta’sir shoir orqali she’rga ko‘chadi. Shu tariqa she’riyat shoir tomonidan taklif etilgan davr siyratini aks ettiruvchi ko‘zguga aylanadi. Zero, shoir shaxsini muayyan iqlimli davr yoki davrlar yetiltiradi. Shunga ko‘ra, uning she’riyati o‘zi mansub bo‘lgan davr (yoki davrlar) ruhi bilan to‘yingandir. Shoir shaxsi ma’naviy jihatdan qanchalar yuksalib borsa, she’rning ham darajasi shunga yarasha ma’nan o‘sib boradi” [Hamdamov U., 4:13].

Shu ma’noda, U.Hamdam o‘z she’rlaridagi fojeiy ohang orqali hayotning shafqatsizligi oldida insonni esankiramaslikka da’vat etayotgandek tuyuladi. Zero, inson hayotda doimo jamiyatdagi va o‘zining fe’li-faoliyatidagi illatlar bilan kurashib yashaydi. Kurashchanlik salohiyati bilan uni yengadi, ba’zan o‘z oqizligi sababli unga qurbon bo‘ladi.

ADABIYOTLAR:

1. Саримсоқов Б. Бадиийлик асослари ва мезонлари. – Т., 2004.
2. Матякупов С. Шеърятда диалог ва унинг талқинига доир // Ўзбек тили ва адабиёти, 2020. – № 4.
3. Улуғбек Ҳамдам. Эски дунё ва янги мен. – Т.: Янги аср авлоди, 2018.
4. Ҳамдамов У. XX аср ўзбек шеърятининг бадиий тафаккур тартибининг ижтимоий-психологик хусусиятлари. Филология фанлари доктори диссертацияси (DSc) автореферати. – Т., 2017.
5. HAMDAMOV, U. (2019). DÖNEMSEL PROBLEMLERİN ŞİİRİN İMAJ DÜNYASINA YANSIMASI. Folklor Akademi Dergisi, 2(2), 335-341.
6. Hamdamov, U. B. (2002). Badiiy tafakkur tadriji. T.: Yangi asr avlodi.
7. Улуғбек, Ҳ. (2007). Янгиланиш эҳтиёжи. Т.:“Фан.
8. Hamdamov, U. B. (2022). XIV ASRGA QADAR TURKIY ADABIYOTDA KICHIK NASRIY JANRLAR. Академические исследования в современной науке, 1(19), 213-218.